

договір дарування, то застосовувалось би саме це правило, а не те яке зазначене у ст. 722 ЦК.

Отже, можна зробити висновок, що дарування без обов'язку передати дарунок у майбутньому і не обтяжене іншими правами і обов'язками, є правочином, що не породжує зобов'язань.

Прикладом такого дарування може бути випадок, коли дарунок направлено обдаровуваному без його попередньої згоди і прийнятий ним без негайної заяви про відмову від його прийняття (ч. 3 ст. 722 ЦК); дарування майна відносно якого у дарувальника не виникає обов'язків, передбачених у ст. 721 ЦК тощо.

Викладене дає підстави сказати:

- дарування є одним із способів набуття і припинення права власності;
- дарування як правочин може породжувати зобов'язальні права і обов'язки;
- у випадках, коли у дарувальника чи обдаровуваного виникають застереження щодо прийняття дарунку або у випадках, передбачених законом, сторони зобов'язані укласти договір дарування.

Список використаних джерел:

1. Иоффе О. С. Обязательственное право. М.: Юрид. лит. 1975. - С. 6
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. - 3-є видан. перероб. і допов. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. - К.: Юрінком Інтер, 2008 - Т. 1 - С. 29.
3. З. Ромовська Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. К.: Атіка, 2005. - С. 450.
4. Мейер Д. И. Русское гражданское право. - Изд. восьмое: С.-Петербург. 1002. - С.204.

ПРАВОВІ РЕФОРМИ НА ШЛЯХУ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Зюнькіна Вікторія Вячеславівна, юридичний радник з питань господарського, податкового, цивільного, сімейного, трудового права ТОВ «СІНЕМА-ЦЕНТР», ПІ «ЮНАИТЕД МЕДІА ГРУП», ТОВ «МДЦ», ТОВ «ПІОРИТЕТ ІНТЕРНЕТШІЛ»

Проблема виконання судових рішень в Україні є реальною перешкодою до реалізації гарантованих Конституцією України прав та законних інтересів кожного. На фоні незадовільного стану виконання судових рішень в Україні необхідність реформування виконавчого провадження навряд чи викликає сумніви.

Конституція України визначає, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території держави [1, ч. 5 ст.124]. Так само, Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» визначено, що обов'язковими для виконання Україною є рішення Європейського суду з прав людини [2, ч. 1 ст.2].

Умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку, врегульовані Законом України «Про виконавче провадження» [3, преамбула].

Примусове виконання рішень покладається на державну виконавчу службу, яка входить до системи органів Міністерства юстиції України, та здійснюється державними виконавцями, визначеними Законом України «Про державну виконавчу службу» [3, ч.1 - 2 ст. 2]. Таким чином, в Україні фактично існує державна монополія на примусове виконання судових рішень.

З 01.01.2013 р. виконання рішень суду, боржниками за якими є державний орган, державне підприємство або юридична особа, здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про виконавче провадження», з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [4, ч.1 ст.4, ч. 1 ст.7].

Оглядове дослідження стану виконання органами ДВС виконавчих документів за 2012 р. показало, що у 2012 р. підлягало виконанню 8 069 788 виконавчих документів, з яких фактично виконано 2 103 552 (26%). При цьому середня завантаженість в розрахунку на одного державного виконавця з 1999р. збільшилася з 85 до 129 виконавчих документів у 2012 р. [5]

Відтак, судові рішення в Україні масово не виконуються, ця проблема має системний характер і вже вийшла далеко за межі країни.

Так, станом на 31.12.2012 р. на розгляді в Європейському суді з прав людини перебувало 10 450 справ проти України, таким чином у порівнянні з іншими

державами Україна перебуває на четвертому місці після Росії, Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду [6, с.1]. Однією з основних проблем, які призводять до констатації Європейським судом з прав людини порушень Україною положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, є невиконання або тривале виконання рішень національних судів [6, с.2].

Крім рішень національних судів, в Україні існує проблема з виконанням рішень самого Європейського суду. Зокрема, про це свідчить оприлюднена Європейським судом з прав людини інформація про невиконання Україною 95% прийнятих ним за позовами українців рішень, тобто більшість рішень, прийнятих по Україні, досі залишається невиконаною. На думку судді ЄСПЛ С.Шевчука, українська правова система не може впоратися з забезпеченням виконання в Україні Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини [7].

Існує декілька причин, які обумовлюють такий жалюгідний стан виконання судових рішень в Україні: надмірна завантаженість державних виконавців, низький рівень матеріально-технічного забезпечення органів ДВС, недосконалість законодавчої бази, корупція тощо.

Незважаючи на деякі позитивні зрушення протягом останнього року у сфері реформування інституту державного виконання судових рішень, загалом існуюча система виконання судових рішень в Україні продовжує залишатися малоефективною та недієвою.

Слід зазначити, що до позитивних кроків з правового реформування інституту державного виконання судових рішень можна з впевненістю віднести наступні події останнього часу:

1) Україна зробила перші кроки з удосконалення механізму виконання судових рішень, за якими боржником є державний орган або державне підприємство, коли було прийнято Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» № 4901-УІ, який набрав чинності 01.01.2013 р. Відповідно до нього держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є державний орган, державні підприємство, установа, організація або юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється згідно із законодавством.

Передбачені зазначеним Законом гарантії держави є досить ефективними, але при цьому існує ряд недоліків, що заважає їх належній реалізації:

- В проєкті цього Закону містилися норми, які передбачали порядок виплати вже існуючої заборгованості за судовими рішеннями, відповідальність за виконання яких несе держава. Проте при голосуванні у другому читанні ці норми були відхилені. Слід зауважити, що 19.09.2013р. Верховною Радою проголосовані за законопроект Кабінету Міністрів України від 26.02.2013р. №2399 «Про внесення змін до деяких законів України щодо виконання судових рішень», яким, у разі його прийняття, цей недолік буде усунуто, оскільки ним визначено поетапне погашення такої заборгованості у встановленій черговості, починаючи з 2014 року [8]

- Дотримання державою встановлених Законом гарантії є можливим лише за наявності коштів, передбачених державою на задоволення такої потреби. Станом на 01.04.2013 року лише з питань пенсійних і соціальних виплат громадянам судами України прийнято 2,2 млн. судових рішень, згідно з якими необхідно виплатити 7,2 млрд. гривень [9]. Водночас Законом України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» видатки на виконання судових рішень, у тому числі з питання пенсійного забезпечення всіх категорій осіб, передбачено у сумі лише 153,9 млн. гривень [10]. Отже, Закон «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» наразі не може захистити права більшості стягувачів, оскільки не встановлює розмір здійснюваного фінансування та не передбачає конкретних дій у разі відсутності коштів, передбачених бюджетною програмою.

2) 04.09.2013 р. у Верховній Раді України зареєстровано законопроект №3192 «Про внесення змін до [Закону України «Про виконавче провадження»](#) (щодо постанови про закінчення виконавчого провадження)», яким пропонується виключити пункт 11 частини першої статті 49 та частину третю ст.75 [Закону України «Про виконавче провадження»](#), як підставу для закінчення виконавчого провадження (автор законопроекту: народний депутат Т.Я.Слюз) [8].

Застосування положень частини третьої статті 75 Закону України «Про виконавче провадження», згідно якої державний виконавець виносить постанову про закінчення виконавчого провадження, якщо виконання рішення без участі

боржника неможливо, суперечить вимогам частини 5 статті 124 Конституції України, стосовно того, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території держави статті 115 Господарського процесуального кодексу України, статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» тощо. Запропоновані законопроектом зміни вирішать проблему з невинуватим позбавленням права стягувача на повторне пред'явлення виконавчого документа в межах строків пред'явлення його до виконання. А отже, такі зміни спрямовані на забезпечення прав і законних інтересів осіб та усунення правових колізій у діючому законодавстві України.

3) Протягом останніх декількох місяців Міністерство юстиції України розробило та впроваджує значну кількість пропозицій, направлених на покращення ситуації з виконанням рішень. Зокрема, розроблено законопроект №3062 від 09.08.2013 р. щодо удосконалення процедури виконання судових рішень в інтересах дітей, який дозволить визначити механізм виконання рішень судів про повернення дітей, спростити процедуру розшуку дитини, удосконалив процедуру примусового стягнення аліментів) [8, 11]. Також розроблено законопроект, що передбачає комплексне удосконалення системи примусового виконання: оптимізацію розшуку боржників, зниження корупційних ризиків, питання виконання рішень зобов'язального характеру, контролю за законністю виконавчого провадження тощо [11]. Запропоновано запровадити нову систему реалізації арештованого майна, що передбачає проведення публічних торгів і аукціонів через спеціальну інформаційну систему в мережі Інтернет, при цьому з 01.01.2014 р. продавати і придбавати таке майно можна буде в Інтернеті з будь-якого місця [11].

4) Проблемам виконання судових рішень приділяють уваги і судові органи. Так, Вищий адміністративний суд України інформаційним листом від 9.01.2013 р. № 28/12/13-13 надав роз'яснення, відповідно до якого суд після ухвалення судового рішення в адміністративній справі має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати в установленний строк звіт про його виконання, а в разі ненадання звіту - накласти штраф.

Очевидно, що всі ці заходи направлені на вирішення лише окремих поточних питань, що виникають на вимогу сьогодення у сфері державного виконання судових рішень, і тому, незважаючи на їх актуальність та очікуваний позитивний вплив, цього явно недостатньо для системного вирішення проблеми.

Задля дійсного реформування інституту державного виконання судових рішень, на думку доповідача, необхідно змінити законодавчий підхід і системно вдосконалити законодавство у цій сфері.

Відповідно до положень Конституції України, до основних засад судочинства віднесено обов'язковість рішень суду, а правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1, п.9 ч.3 ст.129, ч.1 ст.124]. Захист права не закінчується прийняттям судового рішення, а вимагає реального його виконання, включаючи вжиття примусових заходів. Виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження [3, ч.1 ст.1]. Таким чином, поняття «правосуддя» в широкому розумінні включає і примусове відновлення порушеного права у виконавчому провадженні. Така позиція ґрунтується на Виконання рішення завершує діяльність зі здійснення правосуддя та, відповідно, завершує процес захисту права, оскільки саме виконання судового рішення завершує процес реалізації норми матеріального права.

Органічна єдність стадії виконання судових рішень та всіх інших стадій судового провадження зумовлюється тим, що весь судовий процес, включаючи стадію виконання, є єдиним процесом примусової реалізації норми матеріального права в установленій процесуальній формі. Зокрема, це підтверджується контрольними функціями суду по відношенню до діяльності державних виконавців щодо звернення до виконання судових рішень: суд вирішує питання відстрочки або розстрочки, зміни способу та порядку, зупинення чи повороту виконання рішення, а також розглядає скарги на дії або бездіяльність органів ДВС.

Проте в існуючій системі виконання судових рішень, на думку доповідача, фактично відсутня належна взаємодія судів та органів ДВС, обумовлена розділенням між судовою та виконавчою гілками влади повноважень по реалізації окремих стадій судового провадження. Оскільки виконавче провадження є завершальною стадією судового провадження,

неефективність правового механізму виконання рішень судів фактично зводить нанівещь захист прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, знижує авторитет органів судової влади.

Конституційний принцип побудови державної влади на основі її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не може бути обґрунтованим відокремлення виконавчого провадження від здійснення правосуддя та віднесення його до управлінської діяльності. У системі поділу влади кожна гілка виглядає як орган або уособлена група державних органів певного функціонального спрямування. Органи виконавчої влади здійснюють управлінську діяльність у сфері виконання законів, інших нормативно-правових актів, а суди здійснюють правосуддя (розв'язання конфліктів у суспільстві, що мають правовий зміст). Тому не можна погодитися з тим, що захист матеріального права здійснюється спочатку органами судової влади (шляхом розгляду справ та прийняття в них рішень), а потім органами виконавчої влади. Необхідно також враховувати, що процесуальна форма – найбільш гарантована. Оскільки діяльність виконавчих адміністративних органів будується на інших принципах, то виконання ними судових рішень має своїм наслідком певні втрати в системі гарантій при здійсненні цього провадження. На підтвердження ефективності вирішення питання виконання судових рішень в межах самої судової системи наводимо приклад досвіду Білорусії, де система примусового виконання включає в себе дві окремо співіснуючі структури: судових виконавців загальних судів і судових виконавців господарських судів. Досвід функціонування Служби судових виконавців господарських судів Білорусії себе цілком виправдав і показав, що контроль суду за діями судових виконавців є найефективнішим. Жоден інший контроль з боку державних органів не замінить собою контроль судовий, оскільки незалежність суда гарантована Конституцією. Це підтверджується статистикою: так, судовими виконавцями господарських судів Білорусії у 2012 році було реально виконано 68% виконавчих документів [12]. Збереження безпосереднього зв'язку між судом і судовим виконавцем важливе ще й тим, що в такому разі підвищується відповідальність судді за виконання судового рішення. А це означає, що суд буде намагатися не виносити рішень, які завідомо неможливо виконати. До того ж, при такій системі можна оптимізувати витрати бюджету на виконання рішень, шляхом залишення цих коштів в повному розпорядженні того суду, який прийняв рішення і виконав його.

Є і інший варіант напрямку реформування сфери виконання судових рішень. Досвід багатьох іноземних держав свідчить, що одним з найкращих способів збільшити ефективність виконання судових рішень є запровадження інституту недержавних (приватних, присяжних) виконавців. При цьому для України, враховуючи особливості менталітету та правової культури (аби не допустити хаосу внаслідок тотальної передачі виконавчих проваджень до приватних виконавців), доцільніше запровадити подвійну модель виконавчої служби, за якої виконувати судові рішення можуть і державні, і приватні виконавці. У компетенції державних виконавців мають залишитися справи, що стосуються інтересів держави, державного майна, кримінальних справ, прав дітей тощо. З іншого боку слід визначити правові засади діяльності приватних виконавців, а також особливо уважно підійти до регламентації порядку набуття особою статусу приватного виконавця, здійснення суворого контролю за його діяльністю та впровадження суворої відповідальності, що пропонується здійснити шляхом ліцензування такої діяльності Міністерством юстиції України. Важливо також зауважити, що натепер витрати на виконання судових рішень фінансуються з держбюджету, а у разі їх виконання приватними виконавцями, вони здійснюватимуть його за власні кошти та кошти сторін виконавчого провадження.

Проте такий підхід також має свої недоліки, зокрема, проти приватної ініціативи у сфері забезпечення виконання судових рішень можна зазначити, що дозвіл на створення та функціонування таких структур може призвести до використання не зовсім законних і навіть насильницьких методів при виконанні судових рішень, активного залучення приватних виконавців до участі у рейдерських захопленнях тощо.

На заваді також можуть стати особливості національно менталітету, а саме низький рівень правосвідомості населення України. Для прикладу наведемо результати запровадження в Україні інституту третейських судів. Хоч третейське

судочинство є ознакою розвиненого демократичного суспільства, часто третейський суд в Україні стає інструментом зловживання правами, здійснюючи сумнівні із правової точки зору легалізації самовільного будівництва, визнання дійсними договорів тощо. Тобто позитивна ідея третейського вирішення спорів стала спотвореною, у тому числі через відсутність відповідного рівня правосвідомості.

Отже, вирішувати проблему неефективності функціонування ДВС слід іншими шляхами, зокрема шляхом посилення судового контролю за виконанням рішень, реалізації принципу невідворотності відповідальності за невиконання рішень судів, забезпечення належної взаємодії між органами державної влади і державною виконавчою службою щодо обміну інформацією про боржника, вдосконаленням та упорядкуванням процедур виконавчого провадження (бажано шляхом кодифікації норм, що регулюють таке провадження), та іншими способами.

Крім системних проблем законодавчого характеру, існують недоліки і в роботі самої Державної виконавчої служби України. Про це свідчать чисельні скарги осіб на рішення, дії або бездіяльність державних виконавців чи інших посадових осіб цієї служби, і статистика свідчить про погіршення ситуації, пов'язаної з процедурою виконання судових рішень.

Так, у 2012 р. у цивільних справах до судів надійшло майже 15 тис. таких скарг, що на 28 % більше, ніж у 2011 р. При цьому торік судами задоволено понад 55 % скарг, у той час як у 2011 р. цей показник становив 42 %. В адміністративних справах у 2012 р. до судів надійшло понад 25 тис. скарг у порядку виконання судових рішень, що на 26 % менше стосовно рівня 2011 ір проте частка задоволених скарг зростає з 60 % у 2011 р. до 65 % у 2012 р. [13] Минулого року суди розглянули 9,8 тис. скарг на дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби, що майже на 35 % більше, ніж у 2011 р., у тому числі із задоволенням вимог — 5,4 тис., або 55,2, % від кількості розглянутих (у 2011 р. - 42,3 %. За невиконання судового рішення (ст. 382 КК) у 2012 р. за вироками, що набрали законної сили, засуджено 143 особи, що на 7,5 % більше, ніж у 2011 р. [14]

Слід зазначити, що роль державних виконавців у корупційних схемах форсування або затягування виконавчого провадження є головною. У разі відсутності своєї власної зацікавленості державний виконавець нічого не робить - і не допомагає, і не заважає виконанню судового рішення. Але, наявність такої зацікавленості невимовно збільшує рівень працездатності: моментально відкриваються справи і у цей же день накладаються арешти, оголошуються в розшук автомобілі, списуються кошти з рахунків. З іншого боку, якщо державний виконавець виявляється на стороні боржника, то для цього випадку, поряд із звичайною бездіяльністю, існує багато процесуальних механізмів затягування справи аж до того моменту, коли виконання втрачає сенс.

Отже, виключення людського фактору є обов'язковою умовою для реформування інституту державного виконання судових рішень. Для цього необхідно впровадити ефективну систему оплати державних виконавців, яка б, зокрема, формувала їх зацікавленість у позитивному результаті виконання, збільшити та конкретизувати їх відповідальність, упорядкувати повноваження. Поряд з цим важливо збільшити відповідальність всіх учасників виконавчого провадження за невиконання законних вимог виконавця, а також впровадити інші правові механізми, направлені на зниження корупційних ризиків при оцінці та реалізації майна, здійсненні контролю за законністю провадження тощо.

Чітке й неухильне дотримання вимог закону всіма без винятку учасниками правовідносин забезпечить авторитет і довіру до судової системи і її рішень, а так само виключить відхилення від його виконання.

Наприклад, неабиякі проблеми виникають при виконанні рішень з боку банківських установ, які одержавши постанови про арешт коштів на рахунках, не мають ніякого бажання негайно його виконувати, і тим самим втрачають клієнта. Як правило, одержавши таку постанову, банк повідомляє про це боржника, який відразу знімає всі кошти із цього рахунку, і тільки після цього банк реєструє цю постанову як вхідний документ.

Задля уникнення таких ситуацій пропонується скористатися досвідом цивілізованих країн Європи, де виконавець направляє подібні постанови за допомогою електронних систем. При цьому чітко фіксуються дата та час відправлення і дата та час прийому. Також, задля формування зацікавленості

